

אַ פּסח אין דאָרף

פסח בכפר

שלום עליכם

תרגום: מתן חרמוני

הקדמה

פסח בכפר הוא אחד משורה ארוכה של סיפורי החגים של שלום עליכם, שהתפרסמו ברובם לאורך העשור הראשון של המאה העשרים. מבחינה פואטית, סיפורי החגים, לצד הקבצים שנהוג לכנותם 'מעשיות לילדי ישראל', מציגים מודל לכאורה יותר שמרני בכתיבה של שלום עליכם. אלה סיפורים מאד 'מהוקצעים', שברובם שומרים על התקדמות עלילתית ליניארית שנמסרת מפי מספר כל יודע — ולא הטכניקות הספרותיות המזוהות יותר עם הכתיבה של שלום עליכם: המונולוג, חילופי המכתבים והרומן בגוף ראשון.

כמו יתר הסיפורים שהוזכרו לעיל, גם 'פסח בכפר' מציע סיפור מר (בעיקר) ומעט מתוק, על מציאות עגומה ואלימה כמו גם חשוכה שבתוכה גדלו ילדים יהודים. כאן זהו סיפור התבגרותו של נער יהודי בתוך סביבה לא יהודית. קשרי החברות האמיצים שהוא קושר עם נער גוי, מעירים את כל הדעות הקדומות והחשוכות שספוגות בדמם של תושבי העיירה, גויים ויהודים כאחד. רק המילה פסח מעוררת את אימת עלילות הדם, הן אצל היהודים שזכרון פרעות פסח חקוק בלבם והן אצל

הנוצרים שמזנים על ידי סיפורים עממיים לפיהם מצות נאפות בדם ילדים — דווקא המצות, שהיו המאכל החביב על פדקה. והזרם התת-קרקעי הזה הופך מה שמתחיל כסיפור פסח נאיבי לסיפור שנקרא גם כסיפור אימה. הנער הנוצרי שנוגס בהנאה במצה שהגיש לו חברו היהודי, טוען את הסצנה ואת הסיפור כולו באימה גותית שקטה שכמותה אפשר למצוא בסיפורי א"א פו.

שני ילדים משחקים בחוץ. תאריך לא ידוע

עוד מאז תרגומיהם הראשונים של ברנר, י"ד ברקוביץ וביאליק ליצירותיו של שלום עליכם בעשור הראשון של המאה הקודמת, האתגר

שבספר את סיפוריו של שלום עליכם בעברית עדכנית נותר משמעותי. גם מתרגם זה מבקש לתרום כאן את חלקו.

ייד

עב

א.

לאָזן ווינטן בלאָזן. לאָזן שטורעמס פֿיפֿן. לאָזן די וועלט זיך קערן. אַן אַלטער דעמב, וואָס שטייט מששת־ימי־בראשית, וואָס זינע וואָרצלען דערגרייכן מיידודע וווהין — וואָס הערט ער ווינטן? וואָס הערט ער שטורעמס?...

א.

תנו לרוחות לנשב. תנו לסופה ליילל. תנו לעולם לשוב על צירו. עץ אלון עתיק אחד, שניצב מאז ששת ימי בריאה, ושורשיו מגיעים מי יודע לאן. מה אכפת לו רוחות. מה לו ולסערות.

דער אַלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז אַ לעבעדיקער מענטש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן ווערעביווקער פֿון ווערעביווקע. אַ ייד פֿון הייזן וווקס, אַ ברייטבייניקער, אַ „גבר“. די שטאַטי־דין קוקן אויף אים און זינען אים מקנא, און צו גלייכער צייט מאַכן זיי פֿון אים חוזק: „שלום־עליכם, וואָס מאַכט עפעס אַ ייד אין געזונט?“... נחמן ווייס, אַז מע לאַכט פֿון אים און פֿון זיין „גדלע“, בייגט ער זיך איין, ער זאָל איוסקוקן אַ ביסל מער ייִדישלעך. נאָר עס העלפֿט ווינציק. צו גרויס איוסגעוואַקסן.

עץ האלון העתיק – אין כאן שום סימן. זהו אדם חי וחיוני ששמו נחמן וורביווקר מוורביווקה. יהודי מסוג היהודים גבוהי הקומה, רחבי הגרם. גבר. אנשי העיירה מביטים בו, ומקנאים, ומפעם לפעם גם מתבדחים על חשבונו: "שלום עליכם, מה שלומו של אדוני?" נחמן יודע שהם צוחקים על חוסנו וגודלו של גופו. הוא מרכין מעט את קומתו, מנסה להיראות קצת יותר יהודי. אלא שאין בזה יותר מדי תועלת עבור אדם גדול כל כך.

אין ווערעביווקע איז נחמן ווערעביווקער אַן אַלט־געזעסענער. „נאָש לאַכמאָן“ — אַזוי הייסט ער ביי די ווערעביווקער גויים, וואָס האַלטן אים פֿאַר נישט קיין שלעכטן מענטשן, פֿאַר אַ בר־שכל, האָבן ליב זיך דורכשמועסן מיט אים אַ מאָל גלאַט אַזוי פֿון בעל־הבת־שקייט. מע האַלט זיך מיט אים אַן עצה: וואָס טוט מען מיטן בריוט? — „לאַכמאָן“ האָט אַ לוח, ווייס ער, צי בריוט וועט היינטיקס יאָר זיין וואָלוול, צי טייער. און אַ מאָל — פֿון וועלט־זאַכן: „לאַכמאָן“ פֿאַרט אין שטאַט, זעט ער זיך מיט מענטשן, ווייס ער, וואָס אויף דער וועלט טוט זיך...

בוורביווקה, נחמן וורביווקר הוא בן המקום. 'נאש לחמן', לחמן שלנו, ככה מכנים אותו הגויים, שלא מחשיבים אותו לאדם רע, אלא לאדם בר־שכל. הם אוהבים לדבר אתו על ענייני משק הבית. מבקשים ממנו להשיא עצה: מה לעשות בלחם? 'לחמן', יש לו לוח שנה, הוא יודע אם הלחם יהיה בזול השנה או ביוקר. גם בקי בענייני העולם, בענייני העולם: 'לחמן' מסתובב בעיירה. מתרועע עם אנשים. הוא יודע מה מתרחש בעולם.

עס איז שווער גאָר פֿאַרצושטעלן זיך ווערעביווקע אַן נחמן ווערעביווקער. נישט נאָר דער טאַטע זינער, פֿינטל ווערעביווקער, איז געבירן און געשטאַרבן אין ווערעביווקע, נאָר אַפֿילו דער זיידע, אַריה עלי־השלום, געווען אַ ייד אַ חכם און אַ ווערטל־זאַגער, פֿלעגט זיך באַרימען, אַז דערפֿאַר הייסט דאָס דאָרף ווערעביווקע, ווייל אַריה ווערעביווקער ווינט דאָרטן, וואָרעם איידער ווערעביווקע איז נאָך געווען ווערעביווקע, איז ער, אַריה ווערעביווקער, שיון געווען אַ ווערעביווקער... אַזוי פֿלעגט זאָגן דער זיידע זינער. אַמאָליקע ייִדן!

קשה לדמיון את וורביווקה בלי נחמן וורביווקר. לא רק שהאבא שלו, פייטל וורביווקר נולד ומת בוורביווקה, אפילו הסבא שלו, אריה עליו השלום שהיה יהודי חכם וממשיל משלים, נהג להתנאות בכך שלכפר קראו וורביווקה עוד לפני שוורביווקה היתה וורביווקה. כך נהג לספר הסבא שלו. יהודים של פעם.

ואתם חושבים שאריה וורביווקר סיפר את כל זה כך סתם? אריה לא היה יהודי פשוט שסיפר סיפורים בלי שתהיה שום כוונה שתסתתר מאחוריהם. הוא התכוון להתייחס אל ה'גזירות'. גם בזמנו שלו נגזרו גזירות על יהודים. עוד

און געזאַגט האָט עס אַריה ווערעביווקער, מיינט איר, גלאַט אַזוי? אַריה איז נישט געווען קיין פֿראַסטער ייד, וואָס זאָל זאָגן אַ גלייכווערטל אַן אַ מיינן. געמיינט האָט ער דאָס די

בימיו היו מדברים על כך שיגרשו יהודים מהכפרים. ולא רק דיברו. גם גירשו. את כולם גירשו וסילקו. ואריה וורביווקר הזקן – תיזהרו ממנו. רווחה אז הסברה, שגם מושל המחוז בכבודו ובעצמו לא יכול היה להזיז אותו ממקומו. מכיוון שבאריה וורביווקר נהגו על פי דין מימים ימייה: אותו לא יזיזו בקלות מורביווקה. יהודים של פעם.

„גזירות“. אין זינען צייטן זינען איך געווען גזירות אויף יידן. מע האָט נאָך דעמאָלט געהאַט געשמעסט, אַז מע וועט טרייבן יידן פֿון די דערפֿער. און נישט נאָר געשמעסט, נאָר טאַקע געטרייבן. אַלעמען האָט מען געטרייבן און אַרויסגעטרייבן. און דעם אַלטן אַריה ווערעביווקער — אַזאַס! אַ סכֿרה, אַז דער גובערנאַטאָר אַליין האָט גאַרנישט געקאַנט מאַכן, וואָרעם אַריה ווערעביווקער האָט איוסגעוויזן על־פי „זאַקאָן“, אַז אים קאָן מען פֿון ווערעביווקע אַזוי גרינג נישט רירן. אַמאָליקע יידן!

ב.

ב. ודאי, כשלמישהו יש כזו פריווילגיה לשבת בוורביווקה מתוקף זכות אבות כגון זו, הוא הופך ל'תקיף' בעל שררה, וצוחק על העולם כולו. ומה אכפת לנחמן שלנו מ'גזירות' 'תחום מושב' 'צירקולרן' 'הגבלות תנועה'?

אָודאי, אַז מע האָט אַזאַ פֿריווילעגיע אויף צו זיין און ווערעביווקע, אַ מין „זכות־אָבות“, איז מען בײַ זיך תקיף און מע לאַכט פֿון דער גאַנצער וועלט. וואָס האָרט אונדזער נחמן ווערעביווקער „גזירות“? „טשערטאַ“? „צירקולאַרן“? ... וואָס הערט, אַ שטייגער, נחמן אַ גוי אַ רשע, קורעטשקאַ, מיט זינען פיזמונות, וואָס ער ברענגט אים אַלע מאָל פֿון וואָלאַסט? קורעטשקאַ איז אַ גויען אַ נידעריקער מיט קורצע פֿינגער, גייט אַנגעטאַן אין אַ פּאַדיאַווקע, היוכע שטייול, אַ זילבערנער קייט מיט אַ זייגער — מעשה פֿריץ. ער איז אַ שרייבער אין וואָלאַסט. דעריבער ווייס ער פֿון אַלע שווערע הערצער. דערצו לייענט קורעטשקאַ אַלע גוטע גאַזעטן, וואָס שרייבן היינט מסירות אויף יידן — פּעך און שוועבל! ... קורעטשקאַ איז, אַזוי זיך, דווקא נישקשה פֿון אַ גוי. ער איז נחמנס אַ שכן און פֿלומרשט אַ גוטער־ברודער. אַז קורעטשקאַן טוט וויי אַ צאַן, גיט אים „לאַכמאַן“ אַ שווענקעכץ. אַדער אַז קורעטשקאַ ווייב, למשל, גייט צו קינד און דאַרף געלעגן ווערן, איז „לאַכמאַנקע“ בײַ איר די הייבאַם. נאָר עפעס פֿון אַ צייט, דער רוח זאַל אים וויסן, זינט ער האָט זיך אַנגעלייענט מיט די שיינע גאַזעטן, איז קורעטשקאַ געוואָרן גאַר אַן אַנדער גוי. „עשו האָט זיך אין אים צערעדט“ ... אַלע מאָל קומט ער צום יידן מיט אַ נייעס: „אַ נייער גובערנאַטאָר“ ... „אַ נייער צירקולאַר פֿונעם מיניסטער“ ... „אַ נייע 'ראַספּאַריאַזשעניע' וועגן יידן“ ... דעם יידן רייסט זיך טאַקע בעת־מעשה אָפּ אין האַרצן און עס ווערט אים פֿאַרקילט אינעווייניק דער מאַמעס מילך, נאָר אַ מפה דאַרף אַ גוי וויסן. און דער ייד הערט אים איוס מיט אַ שמייכלעלע און ווייזט אים אויף דער האַנט. ווי איינער רעדט: „ווען דאָ וועט איוסוואַקסן האָר“ ...

מה אכפת למשל לנחמן מגוי, רשע ששמו קורטשקה, עם הפזמונות שלו שאותו הוא מביא כל הזמן מעיר המחוז. קורטשקה הוא גוי, גופ עם אצבעות קצרות, שמסתובב כשהוא לבוש במעיל עם מגפיים גבוהים, עם שרשרת כסף שמחוברת לשעון – כמו פריץ. הוא פקיד במחוז. לפיכך הוא יודע מכל העניינים החשובים. כמו כן, קורטשקה קורא את כל העיתונים החשובים כעת על הלשנות של יהודים, וממטירים פיה וגופרית על היהודים.

קורטשקה, עם זאת, הוא לא גוי כל כך גרוע. הוא שכנו של נחמן ולפיכך גם חברו הקרוב. כשלקורטשקה כואבת השן, 'לחמן' נותן לו לגרגר שיקוי. או למשל, כשאשתו של קורטשקה צריכה ללדת, לחמנקה משמש לה מיילדת. רק שמזמן לזמן, שתיקה אותו הרוח, קורטשקה הופך לגוי מסוג אחר לגמרי. עשו מדבר מגרוננו. כל הזמן הוא מביא אתו בשורות חדשות ליהודים: מושל מחוז חדש. 'צירקולאר' מסמך רשמי חדש מהשר. 'ראספאריאזשעניע' צו חדש על דבר היהודים. והיהודים מאזינים לו בחיור... ומציגים לפניו את כפות ידהם, כאילו אומרים "כשעל אלה יצמחו שערות" שיתחלפו מושלי המחוז. שהשרים

לאַזן גובערנאַטאָרן זיך בייטן, לאַזן מיניסטאַרן שרייבן צירקולאַרן. וואָס געהער זיך עס אַן מיט נחמן ווערעביווקער פֿון ווערעביווקע?

יכתבו צווים חדשים. מה כל זה קשור לנחמן וורביווקר מוורביווקה?

ג.

החיים של נחמן ורביווקר בוורביווקה הם לא לגמרי רעים. כלומר, זה לא כולל את השנים המוקדמות שלו. ודאי שהשנים שבהם הסבא אריה היה בחיים, היו שנים אחרות לגמרי. או. איזה שנים. אפשר לומר שכל וורביווקה היתה אז שייכת למשפחת וורביווקר. לא מקור פרנסה אחד היה להם אלא כמה וכמה פרנסות: בית מרזח, חנות, טחנת קמח, אסם תבואה. והפרנסה באה אז, כמו שאומרים, בצלחת עם מזלג. אבל כל זה שייך לזמנים עברו. היום כל הדברים האלה נעלמו ואינם. אין בית מרזח, אין חנות. אין אסם תבואה. גור-נישט, כלום עם כלום. נשאלת השאלה: כיצד אפוא מתגוררים יהודים עד היום בוורביווקה? ואיפה שיגורו. מתחת לאדמה? בקבר?

נו, רק תנו לנחמן לנסות לקנות דירה – והוא כבר לא וורביווקר. פתאום יכנו אותו זר. הוא יפנה אז וילך לפינה משלו. בית משלו. דירה לשבת בה. ולצד הבית גינה. האישה והבנות עובדות לבדן בגינה. ואלוהים עוזר ונותן יבול, ויש ירקות בקיץ, ותפוחי אדמה בחורף, כמעט עד פסח. אלא שרק מתפוחי אדמה אי אפשר לחיות. בשביל תפוחי אדמה, ככה אומרים, צריך שיהיה גם לחם. ולחם אין. לוקחים אפוא את המקל, ויוצאים לסחור בין בתי הכפר. וכשנחמן יוצא לסחור בכפר, הוא לא חוזר בידיים ריקות. מה שאלוהים נותן, הוא לוקח. גרוטאות ברזל, קדירת דוחן, שק ישן. ואם לא – אז מוצאים איזו גווייה של צבי. פושטים לה את העור, מותחים אותו ונושאים אותו אל אברהם-אליה, הפרוון שבעיר. וכמו בכל דבר שמשחק בו המזל – או שמרוויחים, או שמפסידים. בשביל זה נעשה אדם לסוחר 'קופעץ קאק סטרעלעץ' סוחר ממולח, אומר נחמן, שאוהב ביטויים בשפת הגויים.... ואברהם-אליה הפרוון, יהודי עם אף שקצהו מכחיל ועם אצבעות שחורות, כמו שנטבלו בדיו, צוחק על חשבונו, על כך שבשעה שהוא

ג.

לעבן לעבט נחמן ווערעכיווקער אין ווערעכיווקע גאַנץ נישקשהדיק. דאָס הייסט, צו די פֿריערדיקע יאָרן קומט דאָס נישט. אַוודאי אַז דער זיידע אַריה האָט געלעבט, איז געווען אַנדערע יאָרן. איו, יאָרן! גאַנץ ווערעכיווקע איז דעמאָלט, קאָן מען זאָגן, געווען זייערס. נישט איינע, נאָר עטלעכע פרנסות האָבן זיי געהאַט: אַ שענק, אַ קלייט, אַ מיל, אַ קאַמער פֿון תבואה. און פרנסה איז געווען, טאַקע ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפֿל. דאָס איז אַבער אַלץ געווען אַ מאָל. היינט האָבן זיך די אַלע זאַכן איוסגעלאָזט. איוס שענקען, איוס קלייטן, איוס קאַמערן פֿון תבואה. גאַרנישט. גאַלע גאַרנישט. פֿרעגט זיך אַ קשיא: ווי באַלד אַזוי, היינט וואָס זיצט אַ ייד אין ווערעכיווקע? – וווּ זשע דען זאָל ער זיצן? אין דער ערד? אַנו, לאַז נאָר נחמן אַ פרוו טאָן פֿאַרקויפֿן די דירה – ווערט ער שיון איוס ווערעכיווקער. ער וועט שיון הייסן דעמאָלט אַן איינגעבעטענער. אַ פֿרעמדער. און אַזוי איז פֿאַרט אַן אייגן ווינקל. אַ שטוב אַן אייגענע, אַ דירה אויף צו זיצן. און ביי דער שטוב אַ גאַרטן. דאָס ווייב און די טעכטער אַרבעטן אַליין דעם גאַרטן, און אַז גאַט העלפֿט, עס איז אַ גערעט, איז פֿאַראַן גרינס אַ גאַנץ זומער און קאַרטאָפֿליעס אויפֿן גאַנצן ווינטער, ביז העט־העט נאָך פסח. פֿון קאַרטאָפֿליעס אַליין קאָן מען אַבער נישט לעבן. צו קאַרטאָפֿליעס, זאָגט מען, דאַרף מען האָבן בריוט. און קיין בריוט איז נישטאָ. נעמט מען דעם שטעקן און מע גייט זיך דורך איבערן דאַרף עפעס האַנדלען. און אַז נחמן גייט זיך דורך איבערן דאַרף עפעס האַנדלען, קומט ער שיון נישט אַהיים מיט ליידיקע הענט. וואָס גאַט גיט, דאָס קיופֿט ער: אַ ביסל אייזנברעך, אַ טאַפֿ הירוש, אַן אַלטן זאַק, אַניט – איז גאַר אַ פֿעלכל. דאָס פֿעלכל ציט מען איוס, מע לופֿטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אַוועק צו אַבֿרהם־אליה דעם קירזשנער אין שטאָט אַריין. און פֿון די אַלע גליקן – איז אַדער מע פֿאַרדינט, אַדער מע דערלייגט. דערויף איז מען אַ סוחר. „קופֿעץ קאָק סטרעלעץ“ – זאָגט נחמן, וואָס האָט ליב אַ גוייש ווערטל. און אַבֿרהם־אליה דער קירזשנער, אַ ייד מיט אַן אונטערגעבליטער נאָז און מיט שוואַרצע פֿינגער, ווי איינגעטונקטע אין טינט, לאַכט פֿון אים, וואָס ער איז אַזוי ווייט פֿאַרגרעבט געוואָרן אין דאַרף, צווישן גויים, אַז אַפֿילו אַ ווערטל איז ביי אים איוך אַ גויישס...

גר בכפר, בין הגויים הוא הפך לבור גס עד כדי כך, שגם הביטויים שמשמשים אותו הם של גויים.

ד.

כן. הוא אכן הפך לבור. נחמן חש בעצמו שככל שהוא גר במקום מבודד יותר, ככה הוא הופך לבור גדול יותר. אילו רק הסבא שלו, אריה וורביווקר עליו השלום, היה קם ומסתכל על הנכד שלו! איי איי איי! זה היה יהודי! גם גיבור חיל וגם יהודי של תורה. יודע בעל פה פרק ומחזור ותהלים. יהודים של פעם. והוא, נחמן, מה הוא יודע? שלא ייחשב לו לחרפה – בקושי בקושי מתפלל. וזה טוב. הילדים שלו אפילו את זה לא ידעו. והוא מסכל על הילדים, איך שהם גדלים, גבוהים ורחבים, בדיוק כמוהו, ו"נע טשיטאטע, נע פיסאטע" בלי תורה ובלי דעת, בדיוק כמוהו – עשרה חורים בלב נהיו לו. וכאב הלב הכי גדול זה הן הכי צעיר, הן זקונים. פייטל שמו. הוא קרא לו על שם אביו, פייטל וורביווקר עליו השלום. ילד מוצלח, פייטל. ניחן בכל המעלות. אפילו לא נעשה גבוה מדי, יש לו גובה של יהודי. ילד יהודי. היום יש לו ראש קטן, ראש של שר. בסך הכל פעם אחת הראו לו בתוך סידור את האות אל"ף ואת האות בי"ת, וכבר הוא יודע להבדיל בין אל"ף ובי"ת. אף פעם הוא לא יגיד על אל"ף שהיא בי"ת ועל בי"ת שהיא אל"ף. צומח כזה זהב בכפר, בין עגלים וחזירים, משחק עם הן של קורטשקה, פדקה, מסתובב אתו כשהם רכובים על מקל, רודפים אחרי חתול, חופרים בור ועושים יחד מה שילדים קטנים עושים. רואה נחמן, כיצד הילד שלו משחק עם 'שרא' 'גוי טמא' והוא מתמלא צער. והוא מתייבש. כמו עץ שהופרד משורשיו.

ה.

יא, פֿאַרגרעבט געוואָרן. נחמן פֿילט אַליין, אַז וואָס ווײַטער — ווערט מען אַלץ מער פֿאַרגרעבט. אַוודאי, ווען זײַן זײַדע אַריה ווערעביווקער, עליו־השלום, זאָל אױפֿשטיין און אַ קוק טאָן אויף זײַן אײניקל! אײַנאײַניקל! דאָס איז געווען אַ יײַד! אױך אַ גוואַרדיאַן, נאָר אַ יײַד פֿון תּוֹרָה. געקענט פּרק און מחזור און תּהײלם אויף אײסווייניק. אַמאָליקע יײַדן! און ער, נחמן, וואָס קען? עס זאָל אײַך צו קײן חרפּה נישט זײַן — קײנס־קײנס דאַוונען. נאָר גוט איז דאָס. זײַנע קײנדער וועלן דאָס אױך נישט קענען... און טוט ער אַ קוק אויף די קײנדער, ווי זײ וואַקסן אַלע אײַן שטײבער אַרײַן, הײך און ברייט, אַזױ ווי ער, און „ניע טשיטאָטע, ניע פּיסאָטע“, אױך אַזױ ווי ער, — ווערט אײַם צען לעכער אײַן האַרצן. און מער ווי אויף אַלעמען טוט אײַם וויי דאָס האַרץ אויף דעם סאַמע יײַנגסטן, אויפֿן מײַזניק. פֿײַטל הײסט ער. אַ נאָמען נאָך זײַן טאַטן, פֿײַטל ווערעביווקער, עליו־השלום. אַ געראַטן קײנד אַט דער פֿײַטל, מיט אַלע מעלות. אַפֿילו דער וווקס אױך אַ קלענערער, אַן אײדעלער, מער יײַדשילעך. אַ יײַדיש קײנד... הײנט האָט דאָס אַ קעפּעלע — אַ מײַניסטערשן קאַפּ. סך־הפּל אײַן מאָל נאָר האָט מען אײַם באַווײזן אײַן סידור אויף טשיקאַוועס אַן „אַלף“ מיט אַ „בײַת“, ווייס ער שײַן, וועלכער איז אַן „אַלף“ און וועלכע איז אַ „בײַת“. קײן מאָל וועט ער אײַך נישט זאָגן אויף אַן „אַלף“ — אַ „בײַת“, און אויף אַ „בײַת“ — אַן „אַלף“. וואַקסט אַזאַ גאַלד אײַן דאָרף, מישטיינס געזאַגט, צווישן קעלבלעך און חזירים, שפּילט זײַך מיט קורעטשקאַס זונדל פֿעדקאַ, פֿאַרט מיט אײַם רײַטנדיק אויף אײַן שטעקן, יאָגן זײַך בײַדע נאָך אײַן קאַץ, גראָבן בײַדע אײַן גריבל און טוען בײַדע אַלצדינג, וואָס קלײַנע קײנדער קאַנען טאָן. זעט נחמן, ווי זײַן קײנד שפּילט זײַך מיטן „שרץ“, פֿאַרדריסט דאָס אײַם, און ער טריקנט, ווי אַן אונטערגעהאַקטער בײַם...

ה.

ה. ופדקה הוא דווקא שייגעץ די מוצלח יש לו מראה נחמד ופנים נאים, עם שיער בהיר כמו פשתן, והוא בן גילו של פייטל. והוא כפרתו של פייטל. נפשו נקשרה בנפש חברו. ופייטל בעצמו ממש לא שונא אותו. לאורך כל החורף

און פֿעדקאַ איז דווקא אַ „געראָטענער שײגעץ“, אַ „מחײהדיק פּנים מיט אַ חנעוודיקער מאַרדע“, מיט ווײַסע פֿלאַקסענע האַר, אײַן אײַנע יאָרן מיט פֿײַטלען. און איז נאָך פֿײַטלען די כּפּרָה. און פֿײַטל אײַם האָט אױך נישט פֿײַנט. אַ גאַנצן ווײַטער לײַגן די בײַדע קײנדער, יעדער בײַ זײַן טאַטן אויפֿן אײוון, צײַען זײַך צום פֿענצטער און בענקען אײַנס נאָך דאָס אַנדערע. זעלטן־זעלטן, ווען זײ האָבן די זכײה צו זען זײַך.

יושבים שני הילדים, כל אחד ליד האבא שלו לפני האח, מתבוננים מהחלון, ומתגעגעים אחד אל השני. רק לעתים רחוקות ונדירות הם זוכים לראות זה את זה. אלא שאז חולף החורף. החורף הארוך והמרושע. והנה השילה מעצמה האדמה השחורה את המעטה הלבן שכיסה אותה. והשמש החלה לזרוח. והרוח הקלה החלה לנשב ולייבש את האדמה, והעשב החל לצמח וללבלב. ושם, במורד הגבעה, מי הנהר החלו לפכפך, והעגל פער את נחיריו והחל מרחרח. והתרנגול עצם עין אחת ועמד מהורהר. וכל האנשים סביב קמו כמו לתחייה, כולם חייכו, כולם צהלו — זה ערב פסח! אי אפשר היה כבר להחזיק עוד אף אחד בתוך הבית, לא את פייטל, לא את פדקה. שניהם פרצו החוצה אל עולמו של הקב"ה, שנפתח ממש לכבודם. ולוקחים זה את ידו של זה ופונים אל ההר שקורא להם: "ילדים, לכאן!" ... והם מדלגים אל מול השמש, שמברכת אותם וקוראת להם: "ילדים, בואו לכאן" והם רצים ומתרוצצים עד שהם מתעייפים. ואז הם מתיישבים שניהם על פני האדמה של אלוהים, שלא מבחינה בין ילדים, מי ילד יהודי ומי גוי: "ילדים בואו אלי!"

נָאָר אָט איז אַוועק דער ווינטער, דער לאַנגער בייזער ווינטער. אָט האָט זיך אַיפֿגעדעקט די שוואַרצע ערד פֿון איר ווייסן קאַלטן שלייער. און אַ שייַן האָט געטאַן די זון. און אַ טריקן האָט געטאַן דאָס ווינטל. און אַ גרעזל האָט זיך באַוויזן. און דאָרטן, באַרג־אַראָפֿ, דאָס טייַכל זשומעט. און דאָס קעלבל האָט צעלאָזט די נאַזלעכער און נישטערט. און דער האָן האָט צוגעמאַכט איין אייגל און שטייט אַ פֿאַרטראַכטער. און אַליץ אַרום און אַרום האָט אַיפֿגעלעכט, אַליץ גרינט, אַליץ פֿרייט זיך: ס'איז ערבֿ פֿסח! — דעמאָלט קאָן מען שוין מער נישט אַיינהאַלטן אין שטובֿ נישט פֿייַטלען, נישט פֿעדקאַן. ביידע כאַפֿן זיך אַרײַס אויף גאַטס וועלט, וואָס האָט זיך געעפֿנט פֿאַר זיי ביידן גלייַך. און ביידע נעמען זיי זיך פֿאַר די הענט און מע לאָזט זיך ליופֿן אַהיין, צום באַרג, וואָס שמייכלט צו זיי ביידן גלייַך: „קינדער, אַהער!“ ... און מע שפּרינגט אַקעגן דער זון, וואָס גריסט זיי ביידן גלייַך און רופֿט זיי ביידן צו זיך: „קינדער, אַהער!“ און אַז זיי מידן זיך איין ליופֿנדיק, זעצן זיי זיך ביידע אַוועק אויף גאַטס ערד, וואָס ווייס נישט קיין יידן, וואָס ווייס נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!“ ...

1.

1. לשניהם יש מה לספר זה לזה - חורף כל כך ארוך לא נראה מעולם. פייטל מתפאר בפני חברו פדקה שהוא כבר מכיר כמעט את כל האל"ף-בי"ת. ופדקה מתפאר בפניו שיש לו שוט. פייטל מתפאר בכך שאצלם כבר כמעט פסח. אצלם כבר יש מצות לכל שמונת ימים ויין לארבע כוסות. "זוכר, פדקה, איך בשנה שעברה הבאתי אתי מצה?" "מהה-צהה" אומר פדקה ועל פניו נמתח חיוך רחב. נראה שהוא נזכר בטעם של המצה היהודית מהשנה שעברה. "בוא, פדקה, נלך לחפש עכשיו חתיכת מצה? מצה טרייה?" איזו שאלה, אם פדקה מוכן... צריך בכלל לשאול? "נו, אז בוא אם כך לשם" אומר פייטל ומצביע על ההר שמחייך אליהם וקורץ להם "לכאן, ילדים, לכאן" ושניהם מעפילים אל ראש ההר, עומדים לרגע מכושפים, מביטים בעד לאצבעותיהם בקרניים הדקיקות, המרצדות, של השמש

ביידע האָבן זיי וואָס צו דערציילן — אַזאַ לאַנגן ווינטער נישט געזען זיך. פֿייַטל באַרימט זיך פֿאַר זײַן חֵבֶר פֿעדקאַ, אַז ער קען שוין כמעט דעם גאַנצן אַלף־בית. און פֿעדקאַ באַרימט זיך, אַז ער האָט אַ בייַטש. באַרימט זיך פֿייַטל, אַז בייַ זיי איז הייַנט בייַ נאַכט פֿסח. בייַ זיי איז שוין דאָ מצות אויף אַלע אַכט טאַג פֿסח און וויין אויף אַרבע־פֿוסות. „געדענקסט, פֿעדקאַ, פֿאַר אַ יאָרן האָב איך אַרײַסגעטראָגן אַ מצה?“ „מאַצאַ?“ — זאָגט פֿעדקאַ און איבער זײַן הנעוודיקער מאָרדע צעגיסט זיך אַ ברייט שמייכלע. אַ פנים, ער האָט זיך דערמאָנט אינעם טעם פֿון דער פֿאַראַיאָריקער ייִדישער מצה... „ביסט אַ בעלן, פֿעדקאַ, פֿאַרזוכן איצט אַ שטיקל מצה? פֿרישע מצה?“ — אַ שאלה אַ ביסל, איוב פֿעדקאַ איז אַ בעלן! מע דאַרף נאָך פֿרעגן? „נו, קום זשע אַהיין“, זאָגט אים פֿייַטל און ווייזט אים אויפֿן באַרג, וואָס גרינט צו זיי און ווינטט צו זיי: „אַהער, קינדער, אַהער!“ ... און ביידע דראַפֿען זיך אַרײַף אַ באַרג, בלייבן שטיין אַ וויילע פֿאַרפֿישופֿט, קוקן דורך די פֿינגער אויף די שפּילנדיקע שיטערע שטראַלן פֿון דער ליבער זון און טוען זיך אַ וואַרף ביידע אויף דער נאָך פֿייַכטלעכער ערד, וואָס שמעקט שוין מיט גרינעם. און

האהובה ומשתטחים על האדמה הלחה, שכבר מריחה מעשב ירוק. ופייטל מושך מתחת לכנפות המעיל שלו, מצה טרייה, לבנה, עגולה, מנומרת לאורכה ולרוחבה משני צדיה בחורים קטנים. ופדקה כבר מתלקק לו, כשפייטל חוצה את המצה בדיוק בנקודת האמצע וחולק עם חברו. "מה תגידי, פדקה, על המצה?" מה כבר יכול פדקה לומר, כשהפה שלו מלא במצה, שמתפצחת מתחת לשיניים, ובמסה מתחת ללשון, כמו השלג. עוד רגע אחד וחסל סדר מצה. "לא נשאר?" פדקה מסתכל בעיניו האפורות אל מתחת לכנפות המעיל, ומתלקק כמו חתול שאכל חמאה. "אתה רוצה לאכול עוד?" שואל פייטל בהיתממות, תוך שהוא לועס את חתיכת המצה האחרונה, ומביט בו בעיניים שחורות ערמומיות. איזו שאלה, אם פדקה רוצה עוד. "טוב, חכה קצת," אומר לו פייטל, "עוד שנה יהיה עוד." שניהם מצטחקים לנוכח הרעיון, ובלי לומר זה לזה מילה, בדיוק כמו שלא הפסיקו לדבר קודם לכן, הם פונים ועולים על המזחלת כמו שתי פקעות צמר קטנות, ומהר מהר יורדים במורד ההר.

פייטל שלעפט אָריוס פֿון אונטערן לייבסערדאָק אַ פֿרישע, אַ ווייסע, אַ קייילעכיקע מצה, אָנגעשטאַכן אין דער לענג און אין דער ברייט פֿון ביידע זייטן מיט קליינע לעכעלעך. און פֿעדקאָ באַלעקט זיך שיון ביי צייטנס, נאָך איידער פֿייטל האָט צעשפּאַלטן די מצה פּונקט אויף דער האַלב און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואָס וועסטו זאָגן, פֿעדקאָ, אויף דער מצה?“ — וואָס זאָל פֿעדקאָ זאָגן, אַז ס'איז ביי אים אַ פֿול מיול מיט מצה, וואָס טרעשטשעט אונטער די ציין און צעגייט אויף דער צונג, אַזוי ווי שניי? נאָך איין מינוט — און איוס מצה. „מער נישטאַ?“... — טוט אים פֿעדקאָ אַ קוק אַרײַן מיט די גרינע איוגן אונטערן לייבסערדאָק און באַלעקט זיך, ווי אַ קאַץ נאָך פּוטער. „דו וואָלטסט דען געגעסן נאָך?“, — פֿרעגט אים פֿייטל תּמעוואַטע, קייענדיק דאָס לעצטע שטיקל מצה, און קוקט אויף אים שעלמיש, מיט כיטרע שוואַרצע אייגלעך. אַ שאלה אַ ביסל, איוב פֿעדקאָ וואָלט געגעסן נאָך! „טאָ וואַרט אַ ביסל, זאָגט אים פֿייטל, איבער אַ יאָר וועט זיין נאָך...“ ביידע צעלאַכן זיך פֿון דער המצאה און, נישט געזאָגט איינער דעם אַנדערן קיין וואַרט, גלייך ווי מען האָט זיך צונויפֿגערעדט פֿריער, טוען זיך ביידע אַ וואַרף און אַ קאַטשע אַראָפּ, ווי צוויי קניולן, גיר־גיר, באַרג־אַראָפּ.

ז.

מצדו השני של ההר עומדים על הרגליים ובוחנים את הנהר המפכה, שמתפתל פעם שמאלה, ופעם ימינה, הרחק הרחק אל עומק השדות הרחבים והחופשיים. השדות עדיין אינם ירוקים לגמרי, אבל כבר נראים כמי שמפעפת תחתם התקווה שבמהרה יוריקו, שהריח שלהם עדיין אינו ריחו של העשב הטרי, אלא רק של התקווה שבקרוב יעלה מהם הריח הזה. והם ממשיכים והולכים, עדיין בלי לומר מילה, שקועים בשרעפים ומכושפים, על פני האדמה הרכה והריחנית, תחת לשמש המאירה והמחייכת. הם לא הולכים אלא שוחים, והם לא שוחים אלא מתעופפים. הם עפים כמו הציפורים, שמרחפות מול עיניהם, שצוללות ונוסקות באוויר הירוק של העולם האהוב, שאלוהים האהוב ברא עבור כולם, כל בראיו החיים. שא... הם כבר ליד הטחנה. טחנת הרוח של סטארוסטה. פעם היתה זו הטחנה של נחמן וורביווקר. היום היא שייכת

ז.

אויף יענער זייט באַרג שטעלט מען זיך אויף די פֿיס און מע באַטראַכט דאָס זשומענדיקע טייכל, וואָס ליוֹפֿט אַפּ אין אַ זייט, לינקס, און אַליין לאַזט מען זיך רעכטס, ווייטער און ווייטער איבערן ברייטן פֿרייען פֿעלד, וואָס איז נאָך נישט אומעטום גרין, נאָר גיט האַפֿענונג גאָר אין גיכן גרין צו ווערן, וואָס שמעקט נאָך נישט מיט גראַז, נאָר גיט האַפֿענונג גאָר אין גיכן מיט גראַז צו שמעקן. און זיי גייען און גייען, שיון אָן ווערטער, נאָר פֿאַרטראַכט און פֿאַרפּישופֿט, איבער דער ווייכער שמעקנדיקער ערד, אונטער דער לייכטנדיקער שמייכלענדיקער זון. נישט זיי גייען, נאָר זיי שווימען. און נישט זיי שווימען, נאָר זיי פֿליען. זיי פֿליען גלייך מיט די פֿיוגלען, וואָס שוועבן פֿאַר זייערע איוגן, וואָס טוקן זיך און טראָגן זיך אין דער גרינער לופֿט פֿון דער דאָזיקער ליבער וועלט, וואָס דער ליבער גאָט האָט באַשאַפֿן פֿאַר אַלץ, וואָס לעבט. שאַ, זיי זיינען שיון ביי דער מיל. דאָס איז דאָך דעם סטאַראַסטעס ווינטמיל. אַ מאָל איז דאָ געווען נחמן ווערעביווקערס מיל. היינט געהערט זי צום סטאַראַסטע. אַפּאַנאַס הייסט ער. אַ כיטרער גוי מיט אַן אירינגל, און האָט שיון אַ סאַמאָוואַר אין שטוב. אַפּאַנאַס דער סטאַראַסטע איז אַ

לסטארוסטה, זקן הכפר. אופונס שמו. גוי שתום עין ורשע, שיש לו סאמובאר בבית.

אופאנאס הוא אדם גדל גוף, ועשיר. חוץ מהטחנה, יש לו גם חנות. אותה החנות שהיתה גם היא שייכת לנחמן וורביווקר. ברשעות וערמומיות הוא התמקח עם נחמן, דחק בו למכור בזול, ולקח לו את טחנת הקמח ואת החנות ביחד. בזמן הזה, כשפסח מתקרב, היא פועלת, תחנת הקמח, בלי הפסקה. אבל היום לא. היום היא עומדת בדממה. אין רוח. ערב פסח משונה. ערב פסח בלי רוח. לפיכך היא עומדת בדממה, תחנת הרוח. עבור חברינו, פייטל ופדקה, זו בשורה משמחת. כשהטחנה לא פועלת, אפשר להיכנס ולחקור אותה טוב יותר. יש הרבה מה לראות בטחנת קמח. אבל הדבר הכי מעניין הוא ה'באלעק', קורת העץ, עם הגלגל שבקצה, כדי לסובב את הטחנה לכיוון שאליו נושבת הרוח. ושם על הקורה, התיישבו שני החברים, ולראשונה התפתחה ביניהם איזו שיחה, מאלה השיחות שאין להן התחלה וגם לא סוף. פייטל מספר על חידושים מהעיר הגדולה. האבא לקח אותו לשם אתו לאחרונה. הלך אתו לשוק. ראו חנויות. לא חנות אחת, כמו אצלם בוורביווקר, אלא הרבה חנויות. ואחרי כל אלה, בלילה, כך מספר פייטל, הלכו לבית הכנסת. לאבא היתה אזכרה לאביו. "לסבא שלי, זאת אומרת. אתה מבין פדקה, או שאתה לא מבין..."

יכול להיות שפדקה אכן מבין, אלא שהוא לא שומע. הוא פורץ לפתע בסיפור מעשה אחר שמתערבב בקודם בערך כמו שמן ומים. פדקה מספר לפייטל איך בשנה שעברה ראה קן ציפורים על עץ גבוה. הוא רצה לטפס אבל לא הצליח. הוא רצה להגיע אליו עם מקלות, אבל לא הצליח. הוא התחיל לידות אבנים קטנות עד שנפלו ממנו שני גוזלים מדממים.

"הרגת אותם?" קרא פייטל באימה ובזעם.

"צעירים כל כך" ענה לו פדקה. "הנוצות הקטנות, מקורים צהבהבים, בטן שמנמנה."

רייכער בעל-גוף. אחוץ דער מיל, האָט ער נאָך אַ קלייט איך. טאַקע די קלייט, וואָס האָט געהערט אַ מאָל צו נחמן ווערעביווקער. מיט כיטראָסט האָט ער איוסגעדונגען דעם זיין, צוגענומען ביי אים די קלייט מיט דער מיל... אַלע מאָל, אַז עס קומט אין דער צייט, גייט זי, די מיל. נאָר היינט נישט. היינט איז שטיל. נישטאָ קיין ווינט. אַ מאָדנער פֿאַרפּסח. אַ פֿאַרפּסח אָן ווינטן. דעריבער שטייט זי, די מיל. פֿאַר אונדזערע חברים, פֿייטל און פֿעדקאַ, איז דאָס דווקא אַ מעלה. אַז די מיל שטייט, קאָן מען זי בעסער באַטראַכטן. אין אַ מיל איז דאָ וואָס צו זען. די מיל אַליין איז נאָך נישט אַזאַן אַנטיק, ווי דער באַליק, דער קלאַץ, וואָס איז געלייגט געוואָרן, מיט אַ רעדל ביים שפיץ, אויף צו קערעווען די מיל אַהין, וווּ דער ווינט בלאָזט. און אַט אויף דעם באַליק האָבן זיך די צוויי חברים אַוועקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אַנגעהויבן ביי זיי אַ געשפרעך, איינס פֿון די געשפרעכן, וואָס האָבן נישט קיין אַנהייב און האָבן נישט קיין סוף. פֿייטל דערציילט חידושים פֿון שטאַט. דער טאַטע האָט געהאַט אַנומלטן אים מיטגענומען אין שטאַט. געווען מיט אים אין מאַרק, געזען קלייטן. נישט איין קלייט, ווי ביי זיי אין ווערעביווקע, נאָר אַ סך קלייטן. און נאָך דעם, פֿאַר נאַכט, אַזוי דערציילט פֿייטל, זיינען זיי געגאַנגען אין שול. דער טאַטע האָט געהאַט יאַרצייט נאָך זיין טאַטן. „נאָך מיין זיידן, הייסט עס. דו פֿאַרשטייסט, פֿעדקאַ, צי דו פֿאַרשטייסט נישט?"

עס קאָן זיין, אַז פֿעדקאַ פֿאַרשטייט, נאָר ער הערט נישט. וואָרעם ער פֿאַרט אַרײַן פּלוצעם מיט אַ מעשה, וואָס עס קלעפט זיך, ווי אַן אַרבעס צו דער וואַנט. פֿעדקאַ דערציילט פֿייטלען, ווי אַזוי ער האָט פֿאַר אַ יאַרן דערזען אַ פֿיוגלנעסט אויף אַ היוכן ביום. האָט ער געוואָלט אַרײַף, האָט ער נישט געקאַנט. האָט ער געוואָלט דערלאַנגען מיט אַ שטעקן, האָט ער נישט געקאַנט. האָט ער גענומען וואַרפֿן שטיינדלעך, און האָט אַזוי לאַנג געוואַרפֿן, ביז ער האָט אַראַפּגעוואַרפֿן צוויי קליינע פֿאַרבלוטיקטע פֿייגעלעך.

— דערהרגעט? — זאָגט פֿייטל מיט שרעק און פֿאַרקרימט זיך.

— יונגיטשקע. — פֿאַרענטפֿערט זיך פֿעדקאַ.

— אַבער דערהרגעט?

— אַן פֿעדערלעך, געלע פּיסקעלעך, גראַבע בייכעלעך.

— אַבער דערהרגעט? דערהרגעט? ...

"אבל הרגת אותם? הרגת?"

ח.

השעה כבר נעשתה די מאוחרת, כשחברינו הצעירים, פייטל ופדקה, התבוננו סביבם וראו שכמו השמש שבמרומים, הגיע גם זמנם שלהם לשוב הביתה. פייטל כבר שכח שהיום הוא ערב פסח. הוא נזכר שאמא שלו ביקשה שיחפוץ את השיער וילבש מכנסיים חדשים. והוא זינק ובעקבותיו פדקה, ושניהם מיהרו — באותה מידה של רעננות ושמחה — חזרה הביתה. ובכדי שאיש מהם לא יקדים את רעהו, נטלו זה את ידו של זה, כמו חברי אמת, וטסו כחץ מקשת בחזרה אל הכפר. וכשהגיעו אל הכפר נגלה לעיניהם כזאת מין תמונה:

ביתו של נחמן וורביווקר היה מוקף בגויים, גברים ונשים, שקצים ושקצות. קורטשקה הפקיד, ואפונס הסטארוסטה, זקן הכפר, ה'סטארשינא', הרב-סמל, והסאטסקע שזה, מפקד הגדוד והאוראדניק שזהו הגיבן של הכפר, כולם עמדו שם. כולם מדברים כולם מקימים רעש ומהומה. ונחמן, עם אשתו, עומד באמצע, טוען טענות ועושה תנועות עם הידיים. נחמן רוכן ומנגב את הזיעה בשתי ידיו. לצדו עומדים הילדים הגדולים, חשוכים כמו האדמה... לפתע התמונה משתנה לחלוטין. משהו מעיף מבט אל עבר שני החברים הצעירים, וכל הקהל, עם הפקיד והסטארשינא והסטארוסטה והסאטסקע והאורדניק קופאים על מקומם, נבוכים. ורק נחמן לבדו מביט בקהל, זוקף את קומתו עם כתפיו הרחבות והגברתניות. "נו???" — הוא מצטחק. ואשתו הנחמנית הליטה פניה בידיה והמשיכה לבכות.

הסטארוסטה, והסאטסקע והאורדניק מביטים היישר אליהם.

"איפה הייתם? שמה ושמה?"

"איפה היינו? ליד טחנת הקמח. שמה היינו."

.....

ח.

ס'איז שיון געווען נישט פרי, אָז אונדזערע יונגע חברים, פייטל און פֿעדקאָ, האָבן, נאָך דער זון אין הימל, זיך אַרומגעקוקט, אָז ס'איז שיון צייט צו גיין אַהיים. פייטל האָט שיון געהאַט פֿאַרגעסן, אָז היינט אויף דער נאַכט איז פסח. האָט ער זיך דערמאַנט, אָז די מאַמע דאַרף אים נאָך איוסצוואַנגן דאָס קעפל און אַנטאָן נייע היוון. און ער האָט זיך געגעבן אַ כאַפּ אויף, און פֿעדקאָ נאָך אים, און ביידע האָבן זיי זיך געלאָזט מיט דער זעלבער פֿרישקייט און מיט דער זעלבער פֿרייד צוריק אַהיים. און בכדי איינער זאָל נישט קומען פֿריער און דער אַנדערער שפּעטער, האָט מען זיך, ווי אמתע חברים, גענומען פֿאַר די הענט און מע איז געפֿליגן פיייל איוסן ביוגן אין דאַרף אַריין. און אָז זיי זיינען געקומען אין דאַרף אַריין, איז פֿאַר זייערע איוגן אַריוסגעטראָטן אַזאַ מין בילד:

נחמן ווערעביווקערס שטוב איז באַלאַגערט מיט גויים און גויעס, שקצים און שיקסעס. קורעטשקאָ דער שרייבער און אַפּאַנאַס דער סטאַראַסטע, דער סטאַרשינאָ און דער סאַטסקע און דער אוראדניק — אַלע דאָ. אַלע רעדן, אַלע פילדערן. און נחמן מיט דער נחמקע שטייען אין מיטן, טענהן עפעס און מאַכן מיט די הענט. נחמן האָט איינגעביוגן זיך, ווישט דעם שווייס מיט ביידע הענט. ביי דער זייט שטייען די עלטערע קינדער נחמנס, פֿינצטער ווי די ערד... פּלוצעם בייט זיך איבער דאָס גאַנצע בילד. איינער טוט אַ ווייז אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאַנצער עולם מיטן שרייבער, מיטן סטאַרשינאָ, מיטן סטאַראַסטע, מיטן סאַטסקע, מיטן אוראדניק בלייבן שטיין, ווי געליימטע. נאָר איין נחמן טוט אַ קוק אויפֿן עולם, גלייכט זיך איוס מיט זיינע ברייטע גוואַרדיאַנסקע פלייצעס: „נו???" — און צעלאַכט זיך. און די נחמקע טוט אַ פליעסק מיט די הענט און הייבט גאָר אָן צו וויינען... דער סטאַראַסטע מיטן סטאַרשינאָ מיטן סאַטסקע מיטן אוראדניק טרעטן אַריוס און גלייך אויף זיי:

— ווו זייט איר געווען, אַזעלכע און אַזעלכע?

— ווו מיר זיינען געווען? ביי דער מיל זיינען מיר געווען.

.....

ט.

ביידע חברים, אי פייטל, אי פֿעדקאָ, האָבן געהאַט נאָך דעם זייער ערלעך איוסקומעניש. און ביידע האָבן נישט פֿאַרשטאַנען, פֿאַר וואָס?

ט.

שני החברים, גם פייטל וגם פדקה זכו לאחר מכן למנה הגונה, ושניהם לא הבינו על מה ולמה.

אצל פייטל, האבא, ראשית חכמה החטיף לו עם הכיפה: "ילד צריך לדעת" מה ילד צריך לדעת. ועל כל פנים, האמא לקחה אותו מתוך רחמנות מידי האבא, מחלקת לו מצדה שתי סטירות ומיד אחר כך חבשה לראשו את הכובע השחור היפה של ימי החג, והושיבה אותו בתוך זוג מכנסיים חדשים – סט הבגדים שהיה שמור לו לפסח, והיא נאנחת. על מה היא נאנחת. ואחר כך היא הוא שומע איך שהאמא אומרת לאבא "או, שאלוהים יעזור, שנעבור כבר את החג הזה. שיעבור כבר שיסתלק לו הפסח עוד לפני שיגיע."

ופייטל לא מצליח להבין, למה שהפסח יסתלק עוד לפני שהוא מגיע. ופייטל מאמץ את המוח. הוא לא מבין למה האבא מצליף. והוא לא מבין למה האמא מחלקת סטירות. והוא לא מבין איזה מין ערב פסח ירד היום על העולם.

י.

און ווי באַלד אַז פֿייטלס ייִדיש קעפל פֿאַרשטייט נישט, פֿאַרשטייט דאָך שוין פֿעדקאָ אַוודאי נישט, וואָס דאָ טוט זיך. פֿרײַער האָט אים דער טאַטע קורעטשקאָ אָנגענומען פֿאַר דער גריווע, גוט אָנגעריסן אים די ווייסע פֿלאַקסענע האָר און נאָך געשענקט אַ פֿאַר פֿאַטיליטשניקעס אַ פֿרידאַטיק. די פֿאַטיליטשניקעס האָט פֿעדקאָ צוגענומען, ווי אַ פֿילאָזאָף: ער איז שוין דערצו געווינט געוואָרן. און ער הערט זיך צו, ווי זײַן מאַמע רעדט מיט די גויעס און ווי יענע דערצײלן עפעס מאַדנע מעשײַות. אַ מעשה פֿון אַ קינד, וואָס ייִדן האָבן פֿאַרנאַרט צו זיך אין שטאַט ערבֿ־פֿסח, אָפּגעהאַלטן אין אַ קעלער אַ טאַג מיט אַ נאַכט און געוואָלט אים נעמען צו דער אַרבעט. האָט מען דערהערט דאָס געשרײַ, איז מען זיך צונויפֿגעלאָפֿן, און מע האָט אַרײַנגעראַטעוועט דאָס קינד. איז שוין זענען בײַ דעם סימנים אויפֿן לײַב — פֿיר שטעך אין פֿיר זײַטן, ווי אַ צלם...

י.

וכמו שהראש היהודי של פייטל לא מבין, ככה פדקה בטח שלא מבין מה נעשה ומה נהייה. מוקדם יותר, האבא, קורטשקה, תפס אותו בשיער. נתן משיכה טובה בשיער הבהיר המבריק, ושלח שתי סטירות הגונות. את המכות והסטירות פדקה מקבל כמו פילוסוף. הוא כבר בכה מספיק. והוא כבר הקשיב ושמע איך האמא שלו מדברת עם הגויים ואיך אלה מספרים כל מיני מעשיות משונות. מעשה בילד, שיהודים בעיר שיטו בו בערב פסח, והחזיקו אותו במרתף יום ולילה ורצו לעשות לו כמו שיהודים עושים לגויים בפסח. אנשים שמעו את זעקותיו באו בריצה והצילו אותו. כבר היו לו סימנים על הגוף. ארבע דקירות בארבעה צדדים, כמו בצלב.

ככה סיפרה אחת, גויה בשרנית, עם מטפחת רחבה על המצח, ובעלת פנים אדומות. וכל יתר הגויות מקשיבות לה ונדות בראשיהן

אַזוי דערצײלט איינע אַ כוואַטסקע גויע מיט אַ ברייטן אַטשיפיק און מיט אַ רײַט פנים. און די איבעריקע גויעס הערן זי איוס און שאַקלען מיט די פֿאַרבונדענע קעפּ און צלמען זיך: „איו, האַרענקאָ! איו, לישענקאָ!“ ... און פֿעדקאָס

חבושי השביסים ומצטלבות: "אוי הורנקה! אוי לישנקה!" ופדקה לא מצליח להבין למה הגויות מסתכלות עליו בשעה שהן מדברות? איך המעשה הזה קשור אליו ואל פייטל? ולמה האבא שלו משך אותו בשיער ונתן לו שתי סטירות כאלה. לא כאבו לו המשיכות בשיער, לא כל כך כאבו לו הסטירות. לזה הוא לא מייחל אף פעם. הוא רק צריך לדעת: למה היום הוא קיבל מנה כל כך קטנה של אוכל או למה סחבו בשיער? או למה המכות והסטירות. למה? ועל מה?

י"א

.....
.....

"נו?" שמע פייטל איך שהאבא אומר לאמא ישר אחרי פסח בפנים זורחות, כאילו נפל עליו מי יודע איזה אוצר. "איו... על מה הפחד הגדול? את עדיין מפחדת? יהודייה נשאת יהודייה. חלף עבר הפסח שלנו, והפסח שלהם, וכלום..."

"תודה לאל!" עונה לו האמא. ופייטל שוב לא מבין, ממה כאן האמא מפחדת. ומה כל כך טוב בזה שפסח כבר עבר? לא היה טוב יותר אילו נמשך ונמשך?

פייטל נפגש עם פדקה בחוץ, ליד הבית שלהם. הוא לא יכול לשמור לעצמו את כל הדברים: איך התפללו אצלם ואיך אחרי התפילה אכלו, אוי, איך שאכלו! והוא מתאר לו את כל המאכלים של פסח שאותם אכלו אצלם, ושל היין המתוק, שאותו שתו. ופדקה מרכין את ראשו ומביט אל מתחת לכנפות המעיל של פייטל. הוא חולם אך ורק על 'מה-צה'. לפתע פתאום נשמעת בכל הרחוב צווחה בקול סופרן:

— "חוועדקא! חוועדקא!"

ככה קוראת אמא של פדקה בכל פעם שהיא קוראת לו לארוחת צהרים. אלא שפדקה לא ממנה לרוץ הביתה. עכשיו אף אחד לא ימשוך אותו ברעמת השיער. קודם כל, הם לא ליד

קאָפּ קאָן נישט פֿאַרנעמען, וואָס קוקן אויף אים בעת־מעשה די גויעס? און וואָס פֿאַר אַ שייכות האָט די מעשה צו אים און צו פֿייטלען? און פֿאַר וואָס האָט אים דער טאַטע קורעטשקאַ אָנגענומען ביי דער גריווע, אָנגערסן ביי די ווייסע פֿלאַקסענע האָר און געשענקט אַ פֿאַר פֿאַטיליטשניקעס אַ פֿרידאַטיק? עס אַרט אים נישט אַזוי די גריווע, עס אַרט אים נישט אַזוי די פֿאַטיליטשניקעס. דאָס איז ער נישט זשענדע קיין מאָל, ער וואָלט נאָר אַ בעלן זיין וויסן: פֿאַר וואָס עפעס היינט אַזאַך־אַרנטלעכע פֿאַרציע — אי געטראָגן פֿאַר דער גריווע, אי גערסן ביי די האָר, אי פֿאַטיליטשניקעס אַ פֿרידאַטיק? פֿאַר וואָס? ... פֿאַר וואָס? ...

יא.

.....
.....

— נו? — הערט פֿייטל, ווי דער טאַטע זאָגט צו דער מאַמע באַלד נאָך פסח מיט אַ שיינענדיק פנים, גלייך ווי עס וואָלט אים געטראָפֿן מיידע וואָס פֿאַר אַ גליק. — אַי? דו האָסט דאָך אַינגעלייגט די וועלט? דו האָסט דאָך מורא געהאַט? ... אַ יידענע בלייבט אַ יידענע. אַוועק אונדזער פסח און זייער פסח, און גאַרנישט! ...

— דאַנקען גאָט! — ענטפֿערט אים די מאַמע, און פֿייטל פֿאַרשטייט ווידער נישט, וואָס האָט די מאַמע מורא געהאַט? ... און וואָס איז דאָ די גדולה, וואָס דער פסח איז אַוועק? ... וואָלט דען נישט בעסער געווען, דער פסח זאָל זיך נאָר ציען און ציען? ...

פֿייטל באַגעגנט זיך מיט פֿעדקאַן אין דריסן ביי זייער שטוב, קאָן ער זיך נישט אַינהאַלטן און גיט אים באַלד איבער אַלצדינג, ווי אַזוי מע האָט ביי זיי געדאַוונט, און נאָך דעם — ווי מע האָט ביי זיי געגעסן. איו, געגעסן! און ער גיט אים איבער דעם טעם פֿון אַלע פסחדיקע מאכלים, וואָס מע האָט ביי זיי געגעסן, און פֿון דעם זיסן ווייץ, וואָס מע האָט ביי זיי געטרונקען. און פֿעדקאַן הערט זיך צו מיט קאָפּ און פֿאַרקוקט צו פֿייטלען אונטערן לייבסערדאַק. אים חלומט זיך נאָך אַלץ „מאַצאַ“ ... פֿלוצעם לאָזט זיך הערן איבער דער גאַנצער גאַס אַ קוויטש מיט אַ ניגון אויף אַ סאָפֿראַן־שטימע:

— כוועדקא! כוועדקא!

דאָס רופֿט די מאַמע אַהיים דעם קליינעם פֿעדקאַן, ער זאָל גיין עסן וואַרעמעס. נאָר פֿעדקאַן כאַפט זיך נישט. איצט וועט

הטחנה. ודבר שני, עכשיו כבר אחרי פסח. אחרי פסח כבר אין עוד מה לפחד מהיהודים. הוא נשכב לו בחוץ על הבטן עם הכובע הלבן שלו ביד. ולמולו שוכב פייטל, גם הוא על הבטן, עם הכובע השחור שלו ביד. והשמיים כחולים והשמש חמימה. והרוח מלטפת ומשחקת. והעגל שם לצדם. והתרנגול עומד שם וסביבו כל נשותיו התרנגולות. ושני הראשים הקטנים, הלבן והשחור, נתמכים בכפות הידיים, והם מדברים ומדברים ומדברים ואי אפשר להפסיק אותם משיחתם.

מען אים שיון נישט טראָגן פֿאַר דער גריווע! ערשטנס, זײַנען זיי דאָך נישט בײַ דער מיל. און צווייטנס, איז שיון „נאָך פסח“... נאָך פסח איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבן פֿאַר די יידן... ליגט ער זיך דאָ אין דריסן אויפֿן ביוך מיטן ווייסן קעפל אויף די הענט, און אַקעגן אים ליגט פֿייטל אויך אויפֿן ביוך מיטן שוואַרצן קעפל אויף די הענט. און דער הימל איז בלוי, און די זון וואַרעמט. און דאָס ווינטל גלעט און שפּילט זיך. און דאָס קעלבל איז בײַ דער זײַט, און דער האָן איז דאָ מיט אַלע זײַנע ווייבער. און ביידע קעפלעך, דאָס ווייסע מיטן שוואַרצן, ליגן אָנגעשפּאַרט אויף די הענט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאָן זיך גאָר נישט אָנרעדן...

יב.

יב. ונחמן וורביווקר לא בבית. הוא לקח את המקלות מוקדם בבוקר ויצא לסחור בין בתי הכפר. בכל בית הוא מתעכב מעט. אומר לכל גוי בוקר טוב. פונה אל כל אחד בנפרד בשמו, מנהל שיחה על כל דבר בעולם, רק לא על מה שהיה בערב פסח. רק לא על הפחדים של פסח. ולפני שהוא הולך הוא אומר: "גוי, יש ברשותך דבר מה, שאתה לא צריך?" "אין לחמן?" "גרוטאט מתכת, קצת דוחן, או איזה דבר ישן?" "אל תכעס, לחמן, אבל אין כלום. זמנים קשים." "זמנים קשים? שיכור מן הסתם? איזה חג?" "מי שיכור? איזה מין חג? זמנים קשים!" ...

און נחמן ווערעביווקער איז נישטאָ אין דער היים. ער האָט זיך גענומען דעם שטעקן און האָט זיך פֿון גאַנץ פֿרי אָן געלאָזט גיין איבער דעם דאָרף עפעס האַנדלען. בײַ יעדן הויף שטעלט ער זיך אָפּ. גיט אָפּ יעדן גוי דעם גוט־מאָרגן, רופֿט אָן יעדן באַזונדער בײַם נאָמען, רעדט זיך דורך פֿון אַלצדינג אין דער וועלט, נאָר נישט פֿון דער פסחדיקער מעשה... נאָר נישט פֿון די פסחדיקע פחדים... און פֿאַרן אַוועקגאַנג שיון טוט ער אַ טאַפּ אין וואָגן: „געפֿינט זיך נישט בײַ דיר, גוי, עפעס אַ זאַך, וואָס דו דאַרפֿסט נישט?“, „נישטאָ, לאַכמאַן.“ „אייןזונרעך, אַ ביסל הירוש, אַן אַלטע זאַך, אַדער גאָר אַ פֿעלכל?“ „האָב קיין פֿאַראיבל נישט, לאַכמאַן, נישטאָ גאַרנישט. אַ ביטערע צײַט.“ „אַ ביטערע צײַט? פֿאַרשיפורט מן־הסתם? אַזאַ יום־טובֿ!“ „... ווער מיר שיפורט? וואָס מיר יום־טובֿ? אַ ביטערע צײַט!“ ...

הגוי נאנח ונחמן נאנח. ואחר כך הם מדברים מעט בכל מיני עניינים, ככה שלא יראה כאילו שנחמן יצא לסחור מדלת לדלת. הוא הולך מהגוי הזה לגוי אחר ולשלישי — עד שהוא מצליח למצוא משהו, ככה שלא יחזור הביתה בידיים ריקות.

דער גוי זיפֿצט, און נחמן זיפֿצט אויך. און נאָך דעם רעדט מען אַ ביסל פֿון זײַטיקע זאַכן, אַזײַט עס זאָל נישט איוסזען, אַז ער איז געקומען האַנדלען. גײט ער אַוועק פֿון דעם גוי צום אַנדערן, צום דריטן — ביז ער טרעפֿט אָן עפעס וואָס, און קומט אַהיים נישט מיט לײדיקע הענט.

ונחמן וורביווקר, עמוס ומיוזע, פסע ברגלי החייל הגדולות שלו הביתה, תוך שהוא חושב על דבר אחד בלבד: האם הוא הולך להרוויח או להפסיד. מאותו מעשה של ערב פסח הוא כבר שכח לגמרי. גם מהפחדים של פסח הוא כבר שכח. והשכן קורטשקה עם המושלים שלו וצווי הממשל שלו בו ברגע פרחו מראשו. הוא מגרד את פאתו השמאלית, כאילו הדבר לא מזיז לו.

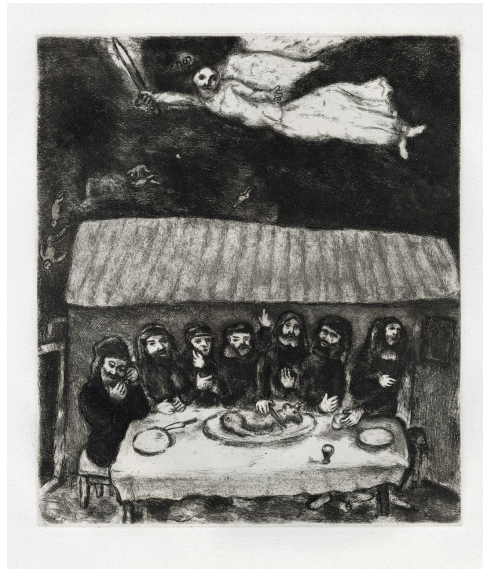
און נחמן ווערעביווקער, אַן אָנגעלאַדענער און אַ דערשוויצטער, שפּאַנט מיט זײַנע גריווע גוואַרדיאַנסקע פֿיס אַהיים און קלערט איצט נאָר פֿון איין זאַך: וויפֿל שטייט אים דאָ צו פֿאַרדינען, אַדער צו דערלייגן? פֿון דער ערב־פסחדיקער מעשה האָט ער שיון פֿאַרגעסן. פֿון די פסחדיקע פחדים האָט ער שיון פֿאַרגעסן. און דער שכן קורעטשקאַ מיט זײַנע גובערנאַטאָרן און מיט די צירקולאַרן זײַנען אין דער מינוט אַריסגעפֿליגן פֿונעם קאַפּ. ער האָט אים אין דער לינקער פּאה!...

תנו לרוחות לנשב. תנו לסופה ליילל. תנו לעולם לסוב על צירו. עץ אלון עתיק אחד, שניצב מאז ששת ימי בריאה, ושורשיו מגיעים מי יודע לאן. מה אכפת לו רוחות, מה אכפת לו סערות.

לאָזן ווינטן בלאָזן. לאָזן שטורעמס פֿייַפֿן. לאָז די וועלט זיך קערן. אַן אַלטער דעמב, וואָס שטייט מששת־ימי־בראשית, וואָס זיַנע וואָרצלען דערגרייכן מי־יודע ווהיין — וואָס הערט ער ווינטן? וואָס הערט ער שטורעמס?...?

געשריבן אין יאָר 1910

1910

The Passover Meal, Marc Chagall, 1956

מתן חרמוני הוא סופר, עורך, מסאי, דוקטור לספרות ומרצה וחוקר תולדות הספרות העברית וספרות יידיש. אב לשלושה, ומתגורר בתל אביב. בימים אלה רואה אור רומן חדש פרי עטו, 'בעצלתיים', בהוצאת כתר מודן. מאז 2011 פרסם חמישה רומנים וספר ילדים. ב-2012 ראה בהוצאת עם עובד הקובץ 'אמריקה — העולם החדש ביידיש ובעברית', ובו מבחר תרגומים מאת בני מר ורועי גרינוולד וכן תרגומיו של הנ"ל של סיפורים מאת משה נאדיר ויצחק בשביס זינגר. בנוסף, ערך את כתב העת 'מאזנים' בין השנים 2016 ו-2019. בתור חוקר ספרות, לקח חלק מרכזי בכתיבת ספר הלימוד 'תולדות הספרות העברית', מפעל אקדמי-מחקרי רחב יריעה, שראה אור בשלושה כרכים (מארס 2022). ב-2009 ראה אור בהוצאת סל תרבות ארצי הספר 'שלום עליכם', מונוגרפיה של הסופר.

חרמוני הוא משתתף קבוע בבמות ספרותיות שונות, מוספי הספרות של 'הארץ' כתב העת 'הו!' כתב העת ליידיש 'דווקא' ובבמות נוספות בכתיבת מסות, תרגומים ותרגומי שירה, בין היתר משירתם של משוררי יידיש מוישה-לייב הלפרן ומאני לייב.